

Василий Архипович Тарабукин

Туртас оџото

Күн уота сыральнойан үчүгэйэ сүрдээх. Тула т-мас ситэн, көџөрөн, халын сис тыа иһэ дабархай сытынан тунуйбут.

Сага, хойуутук үүнэн эрэр силиргэх иһирик быһыгар баар быыкаайык ырааһыа саџатыгар туртас төрөөн сытар. Сага төрөөбүт туртас тугута, салџаластаан туран, ийэтин эмийин эмэн, иһэ көппөйөн, саба түһэр бырдахтан көмүскэнэн, уһун кулгаахтарынан сапсынар. Үрдүктүк үүммүт хойуу от быһыгар кирийэн, сире кытта сир буолан, төбөтүн ньолбоччу быраџан, төгүрүк харахтарын симэн, сурдурџаччы тыынан, нуктаан ылар. Чугас эргин, соһуччу ардай аһыылаах адырџа суоһаан алдырхай буолуо диэн сэрэхэдийэн, тулатын кэтэнэ-кэтэнэ аһы сылдыар ийэ туртас сэргэхтик туттан, мэччийэ түһэн баран, чугастааџы кыра көлүччэ кытытыгар бэркэ сэрэнэн уулуу кирибитэ. Көлүччэџэ кус бөџө аһы-сии, ампаалыктаһа ахан сылдыара.

Ити кэмнэ ини-бии Андриан уонна Ариан диэн уолаттар, өрүскэ балыктаан бараннар, суолунан барбакка, сиһи быһаннар, ону-маны кэпсэтэ-кэпсэтэ, дьиэлээн испиттэрэ.

Туртас уулуу турдаџына, эмискэ ытгара үрэн ардырџаабыта. Туртас сылбырџатык туора ыстанан, тиит күлүгэр сөрүөстэн туран, кэннин хайыспыта, уулаабыт сириттэн чугас ыт үрэ-үрэ, аџылаан-мэнилээн, тылын таһааран мас быһынан иһэрин көрөн, оџотун саныы түһээт, оџотуттан суолун муннаран, атын сир диэки ойуолаан уунаннатта. Ыты кытта охсуһар кыаџа сулх, быһанара эрэ түргэн атаџа. Ыт обургу, сиир-аһыыр, тырыта-хайыта тыытар адыната киирэн, кулгаахтарын ньылатан, төбөтүн ньолбоччу быраџан сүүрэн маџыйбытынан туртас кэнниттэн түһүстэ. Ийэ туртас, ыт сиппэтин эрэ курдук ырааџынан куоппакка, бэйэтигэр ыкса чугаһаппакка ойуолаан субуруттан, охто сытар мастары үрдүлэринэн кыырайан, оџотуттан тэйитэн, хойуу тамалџан талахтаах маары кытытынан барбахтаан иһэн, эмискэ туораан, дулџалаах талахтары үрдүлэринэн ойуолаан күөрэлдытэн, сөкүнү силэйэн, маар ортотун тутуһан, нөнүө тыаны туһулаан, ойуолаан кылбадытта. Ыт, булдун көрөөт, ыйылыы-ыйылыы, өрүтэ ыстаныталаан иһэн, маар үрдүк дулџатыттан иннэн умса хоруйбахтаата, түөһүнэн дулџаџа анһыллан тохтуу биэрдэ. Булдун куоттарбыт кыһытыттан олоро түһэн, икитэ-үстэ сага таһааран үрэн ылла. Ол кэннэ син биир ситэр кыаџа суоџун билэн, кэлбит суолунан буолбакка, тыаны быһа түһэрдии тииттэр быыстарынан аџыйахта көстөн хаалла.

Туртас суон тиит анныгар туран тулатын кыраџытык кэтэстэ-манаста. Синһыгэс дыабаспыт атахтарынан үөмэрдии чөм-чөмнүк үктэнэн, тыа саџатыгар үүммүт намчы оттоох сиргэ тохтоон аһы түстэ. Арай ол сырыттаџына, оџото хаалбыт сирин диэки ыт

үрдэ, ньуу-ньаа санга иһилиннэ. Ийэ сүрэбэ таайымтыа. Оботугар куттал суоһаабытын сэрэйдэ. Куттанарын умнан, мастар быыстарынан, сэрэхэдийэ туттан, сиэлэн тамаһыйда. Ол истэбинэ, муннугар урут билбэт куһаҕан дьаардаах сыта сабыта оҕуста. Сыты сөбүлээбэккэ, чараас таныытын тартаннатта, тохтуу түстэ. Төһө даҕаны оботугар тардыстар, ити сыттан дьулайан, маһы кытта мас буолан, тииттэр быыстарыгар туран оботун чуннаата. Кэмниэ-кэнэбэс сэрэниин-сэрэнэн, обото сытан хаалбыт сиригэр тийбитэ: обото сыппыт сиригэр суох. Ийэ туртас сонно тута сэрэйдэ: оботун ити куһаҕан сыттаахтар хайдах эрэ гыннахтара.

Ийэ сүрэбэ соботохто кураанахсыйа түстэ. Иһин түгэбиттэн мэнийэн оботун сүтүктээн хордурбаан ылла. Обото сыппыт сиригэр тула хаама сылдьан, илин атахтарынан сири табыталаата.

Онтон өй ылбытты, куһаҕан сыттаахтары суоллуох курдук батыһан иһэн тохтоото, төбөтүн илгиһиннэ. Икки харабыттан ыгыллан тахсыбыт төгүрүк дьэнкир таммахтар сүүрэн түһэннэр муннугар эйэнэлии хамсаатылар. Соботохсуйбут ийэ туртас эрэйдээх обото сыппыт сиригэр сытырбалаата, ол кэнниттэн синим биир диэбитти, сытынан кэбистэ.

Арианнаах Андриан, туртас оботун буланнар, көрдүлэр, имэрийдилэр-томоруйдулар. Тугут мүччү туттараары мөхсөн көрдө да, уолаттар ытыах быһыыра суох. Ол тураннар мөккүһэн ыллылар. Ариан тугуту илдьэн иитэргэ диэн, Андриан буоллабына сатаан иитиэхпит суоҕа, дьоммут да мөнүөхтэрэ диэн буолла. Кэлин аны ытара кэлэн тугуту көрөн ырдыгынаата, үрдэ. Билигин тугуту ыттахтарына, ытара тута тырыта-хайыта тыытара чаччы. Ол иһин илдьэргэ быһаардылар.

Сонунан суулаан, хардары-таары көтөбөн дьиэлэригэр аҕалан ытан кэбистилэр. Тугут синньигэс уһун атахтарынан муостаҕа хааман тоһургаата. Дьиэ иһин кэрийэ сылдьан сытырбалаан көрөн баран, сылайдаҕа даҕаны, муннукка тийэн сытынан кэбистэ, иһин түгэбиттэн ийэтин суохтаан өнүргээн ылла, диринник тыынна.

Кизһэлик дьонноро үлэлэриттэн кэлэн соһуйуу-өмүрүү бөбө буолла. Аҕалара тугуту тоҕо аҕалбыттарын сиһилии ыйыталаста. Ол кэнниттэн Арианнаах Андрианы сэмэлээтэ, аһаат, хантан булбут сирдэригэр тугут оботун төттөрү илдьэллэригэр соруудахтаата.

Саната-инэтэ суох аһаан бараннар, аҕалара уолаттарын кытта, тугуту танаска суулаан, олбу-солбу көтөбөннөр, сыппыт сиригэр илтилэр. Чугаһыылларын саҕана ийэ туртас ойон туран, сэрэммитти титриктэр быыстарынан үөмэр-чүөмэр үктэнэн тэйэн биэрдэ.

Оболор тугуттарын тыаһа-ууһа суох аҕалан, маабын сыппыт сиригэр, сэрэнэн суулаабыт танастарын өһүлэн, ытан бараннар, балачча тэйэн көрөн турдулар. Туртас

оџото тула өттүн сытырџалаата, төбөтүн булкуйбахтаата, төрөөбүт төрүт буорун сытын билэн, аргый хаамыталаата, ийэтин ыныран ынырџаан ылла, иһилээн чөрбөллөн турда. Чугас соџустан ийэтэ ынырар санатын истэн, сана хоту хаама турда.

Оџотун көрөн, ийэ туртас тулатын кэтээн көрө-көрө чугаһаан истэ. Тугут барахсан, ийэтин билэн, өссө да бөџөргүү илик синньигэс атахтарынан хаамар-сүүрэр икки ардынан атаралаан туораахтанна. Ол тийэн сыста түһэн, ийэтин эмийин булан, үнүйэн кэџиннии-кэџиннии эмпитинэн барда.

Оџолор аџаларын кытта ыраахтан халампааһынан кэтээн көрөннөр, туртас оџотун булбутуттан үөрэн, бэйэ-бэйэлэрин көрсө-көрсө мичээрдэһэн ыллылар.